

Kriser och genombrott i makroteorin*

Claes-Henric Siven presenterar i denna artikel en översikt av makroteorins utveckling under de senaste 10–15 åren samt en diskussion av vilka krafter som drivit fram teoriutvecklingen. Det är här främst fråga om inre motsättningar i den ekonomiska teorin och om yttre händelser som inte kunnat förklaras av existerande teori. Trots den snabba teoretiska utvecklingen har vi dock inte fått någon tillfredsställande förklaring till varför den ekonomiska politiken misslyckats under 70-talet.

Vad driver fram ny kunskap?

Tillväxten av den makroekonomiska kunskapen kan antingen skildras som ett jämviktsförlopp där det ena vunnna resultatet logiskt driver fram det andra, eller som en process där otillfredsställelsen med den existerande teoribyggnaden skapar spänningar som utlöser nya fruktbara frågeställningar.

En mycket betydande del av de samlade forskningsaktiviteterna innebär att man utvidgar existerande modeller och/eller estimerar tidigare formulerade samband. Detta är forskningens vardag, en jämn, stadig och säker lunk utan dramatik och utan större osäkerhet om de resultat som skall komma fram ur processen. Det är en nyttig uppföljning av tidigare uppnådda resultat. Man är nöjd med grundidén men vill undersöka hur den håller i ett vidare sammanhang.

CLAES-HENRIC SIVEN är professor i nationalekonomi vid Stockholms universitet. Hans främsta forskningsområde rör inflations- och arbetslöshetsteori.

En liten del av forskningsaktiviteterna utgår i stället från en stark otillfredsställelse med existerande teori. En möjlighet är att teoribyggnaden inte kan förklara viktiga empiriska fenomen. Detta var orsaken till de begynnande tvivlen om den keynesianska teorins relevans i början av 70-talet. En annan möjlighet är att man visserligen tror på modellens relevans men tvivlar på dess teoretiska fundament. Ett exempel på detta är Barros och Grossmans [1976] undersökning av de mikroteoretiska grundvalarna för multiplikator teorin.

Tillväxten av den makroekonomiska kunskapsmassan präglas sannolikt av en interaktion mellan uppföljningsforskningen och genombrottsforskningen. Så länge som en tankebyggnad ger utrymme för vidare undersökningar av väsentligt intresse kommer det att finnas starka incitament för forskarna att bedriva uppföljningsforskning. Denna har ju också den fördelen att den inte

* Artikeln utgör en förkortad och omarbetad version av ett plenumföredrag den 4 mars 1982 under nationalekonomins dagar i Åbo. Jag är Bo Axell tack skyldig för de diskussioner vi har haft rörande makroteorins utveckling. Jag vill också framhålla hans uppsats "Var står den nationalekonomiska centralteorin idag?" (Axell [1982]), som jag har haft stor nytta av.

kräver någon större kreativ begåvning och dessutom ger relativt säkra resultat.

Så småningom kommer emellertid kostnads-intäktskalkylen att vridas till uppföljningsforskningens nackdel. Man råkar helt enkelt ut för avtagande avkastning. Teoribyggnaden innehåller allt färre potentiellt intressanta nya resultat. Detta skapar en allt större spänning i systemet. Allt fler forskare börjar söka efter något helt nytt. Den inre spänningen i teoribyggnaden kan då utlösa genombrott av olika slag. Antingen så att man utgår från en helt ny utgångspunkt eller genom att man systematiskt börjar ifrågasätta grunderna för det existerande forskningsprogrammet. Lyckas någon göra ett genombrott sätter detta sedan igång en kedjereaktion av uppföljningar.

Sammanfattningsvis bygger uppföljningsforskningen successivt upp inre spänningar i det ortodoxa teorisystemet. Ju fler intressanta forskningsresultat som producerats, desto färre potentiellt lovande forskningsuppgifter finns kvar. Samtidigt byggs det upp yttre spänningar mellan teorisystemet och den klass av fenomen som systemet avser att förklara. Den ekonomisk-historiska utvecklingen medför helt enkelt att den klass av frågeställningar som var själva utgångspunkten för den etablerade ortodoxin så småningom blir inaktuella.

Oförklarade fenomen

Det är nu dags att beskriva de inre och yttre spänningar som byggdes upp i den makroekonomiska teoristrukturen i slutet av 60-talet och början av 70-talet. Jag börjar med att ge en lista över viktiga empiriska fenomen, som den existerande keynesianska ortodoxin inte tillfredsställande kunde förklara.

1. Under andra hälften av 60-talet steg successivt världsinflationen från ca 3 procent till ca 6 procent. Till en början

skedde detta utan att arbetslösheten påverkades nämnvärt. Från och med 1970 kom emellertid även arbetslösheten att stiga inom OECD-länderna.

2. Det internationella valutasystemet utsattes omkring 1970 för allt starkare påfrestningar. Bretton-Woods-systemet bröt slutligen samman i mars 1973. Under dess glansdagar hade man kunnat utgå från att de olika medlemsländernas prisnivåer i stort sett varit kopplade till varandra. Detta gjorde att olika former av "utrikeshandelsmultiplikatorer" kunde ge goda insikter i hur konjunkturimpulser sprids mellan olika länder. Men vad händer när valutakurserna påverkas av konjunktur- och inflationsimpulserna? Varför kunde vissa länder hålla en genomsnittligt låg inflationstakt medan andra länder lyckades sämre i detta och kanske andra avseenden?

3. Den keynesianska makroteorin (liksom de tidiga formerna av dess monetaristiska konkurrent) var en teori där de endogena variabelernas värden bestämdes från efterfrågesidan. De intressanta störningarna kom helt enkelt från efterfrågesidan. Men i och med de båda oljeshockerna 1973 och 1979 kom väsentliga störningar att härstamma från utbudssidan.

4. OECD-ländernas produktivitetsutveckling kom under 70-talet att bli betydligt långsammare än under 60-talet. Vad berodde detta på och vad var orsaken till nedgången i vinst- och investeringskvoten?

De problem som redovisats ovan antyder inte endast att den ekonomiska vetenskapens studieobjekt uppfört sig annorlunda än tidigare utan också att den ekonomiska politikens möjligheter att dämpa eller eliminera verkningarna av olika typer av störningar väsentligen försämrats. Keynesianerna hade ju inte någon större optimism angående marknadsmekanismens självstabiliserande egenskaper, men tron på möjligheterna

att föra en effektiv stabiliseringspolitik var desto starkare.

Den keynesianska makroteorin blev således omkring 1970 ett allt sämre förklaringsinstrument. Det var svårt att inom teorins ram förklara viktiga empiriska fenomen. Men teorin sviktade inte endast i konfrontationen med verkligheten. Också inre spänningar växte sig allt starkare. Dessa hade delvis att göra med förbindelsen mellan mikroteorin och makroteorin.

Mikroteori och makroteori

För 15 år sedan använde man, liksom vi nu gör, helt olika modeller för att analysera olika typer av problem. Detta ligger naturligtvis i modellteknikens väsen: en modell skall presentera det väsentliga i ett visst problem. Det problematiska var emellertid att det var så oklart om modellerna över huvud taget var förenliga med varandra. Jag tänker då på strukturproblem (inklusive tillväxtproblem) och fördelningsproblem, som analyserades utifrån en allmän jämviktsmodell, medan konjunktur- och stabiliseringsproblem analyserades utifrån en keynesiansk makromodell. Medan den förra klassen av modeller utgick från att prismekanismen skapade jämvikt på alla ekonomins marknader så utgick den senare från att kvantitetsrörelser (variationer i produktion och sysselsättning etc) spelade denna roll. Det var mycket oklart hur dessa sinsemellan artskilda fenomen kunde uppträda *samtidigt*.

Ur teoretisk synvinkel kan man ställa frågan: Varför kom inte den keynesianska makroteorin att explicit härledas från en mikroteori där skeendet i makro var ett resultat av de enskilda ekonomiska subjektens mer eller mindre rationella beteende i mikro? Lösningen på detta problem kunde emellertid anas redan i slutet av 50-talet. Då publicerade Arrow [1959] och Haavel-

mo [1958] var sin artikel som pekade på det fundamentala problemet: den neoklassiska mikroteorin var helt och hållet konstruerad med utgångspunkt från att det råde samtidig jämvikt på alla marknader. Olika teorier om prisanpassning byggde på helt godtyckliga antaganden. Makroteorin däremot förutsatte explicit att det inte förekom jämvikt på alla marknader. Vart denna insikt skulle leda var emellertid oklart.

Oklarheten om vilka grunder den keynesianska makroteorin vilade på ledde till ett behov av att söka sig tillbaka till källorna. Axel Leijonhufvuds [1968] på en gång lysande och oklara bok fick därför ett överväldigande mottagande. Hans tes var att keynesianerna hade missförstått Keynes. Den verkliga Keynes var i själva verket en helt annan person än den vi hela tiden hade trott. Mindre viktigt än att Keynes aggregerade marknader på ett annat sätt än keynesianerna var kanske fusionen av Clower [1965] och Alchian [1969] i ett försök att motivera konsumtionsfunktionen och dess betydelse för uppkomsten av ofrivillig arbetslöshet.

Individuell och kollektiv rationalitet

Jag nämnde tidigare att en möjlig anledning till svårigheten att koppla ihop makroteorin och mikroteorin var att den senare, men ej (säkert) den förra byggde på förutsättningen om jämvikt. En annan möjlig orsak till svårigheten att se förbindelsen mellan mikro och makro var att de (kanske) vilade på olika uppfattning om individuell och social rationalitet. Vad gäller den kollektiva rationaliteten är saken klar. Den fanns (i stort sett) inbyggd i mikroteorin, men ej i makroteorin. Det var i varje fall inte säkerställt att utfallet i makro var ett resultat av interaktionen mellan rationella subjekts beteende i mikro eftersom någon härledning av makrorelationerna från mikrobeteendet ej gjorts.

Man kan vidare fråga sig huruvida jämviktsbrist över huvud taget är förenlig med antagande om rationellt handlande från subjektens sida. Om det förekommer jämviktsbrist så har agenterna alltid incitament att ändra priser på ett sådant sätt att både köpare och säljare vinner på detta.

Man kan emellertid tänka sig att det förekommer grupprationalitet som (kortsiktigt) är förenlig med individuell rationalitet. Fackföreningar som pressar upp lönen ovanför jämviktsläget utsätter t ex en del faktiska eller potentiella medlemmar för arbetslöshet. Denna synpunkt har också ett visst samband med de föreställningar om drivkrafterna bakom kostnadsinflationen som var vanliga i slutet av 60-talet.

Rationellt beteende måste alltid tolkas utifrån en viss miljö. Vad som är rationellt i ett visst sammanhang är det inte nödvändigtvis i ett annat. En möjlighet var då att den mikroteoretiska fiktionen om individer, som handlar under perfekt information om sina valmöjligheter och där beslutsfattandet inte är resurskrävande, i själva verket utesluter viktiga fenomen som studerades i makroteorin. Även om det inte fanns någon explicit härledning av det mikro-beteende som framkallade den keynesianska teorin så var det en hypotes att denna i själva verket byggde på en generalisering av den neoklassiska teorin.

Prisernas informationsinnehåll

Frågan om huruvida jämvikt och ojäm-vikt skiljde sig till grad eller art har nära samband med problemet om prismekanismens täckningsgrad. Förmedlar prissystemet all relevant generell information till agenterna (Hayek [1945]) eller finns det avgörande luckor? Ett sätt att svara på detta var att peka på förekomsten av externa effekter å ena sidan och avsaknaden av en fullständig uppsättning termins- och försäkrings-

marknader å den andra. Detta gjorde att det fanns viktiga luckor i prissystemets informationsöverföring. Men det pekade också på en viktig frågeställning: Finns det något samband mellan att vissa marknader saknas och att andra marknader inte fungerar effektivt, dvs befinner sig i jämvikt?

Avsaknaden av en fullständig uppsättning terminsmarknader gör att förväntningarna om framtiden har stor effekt på agenternas handlande i nuet. Men hur bildas dessa förväntningar? Här fanns många synpunkter — men få med anknytning till ekonomiska resonemang. Ett svar var att förväntningarna i grunden avser stokastiska fenomen. Savage [1951] kunde visa att om beteendet under osäkerhet var konsistent och om de vanliga valhandlingsaxiomen för det deterministiska fallet var uppfyllda, då kunde förväntningarna beskrivas av en sannolikhetsfördelning. Revisioner av förväntningarna kunde sedan föras in via Bayes lag.

Detta var en tekniskt tillfredsställande utgångspunkt för förväntningsteorin eftersom den hade nära anknytning till traditionell mikroteori. Ett stort problem var emellertid att den mer lämpade sig för en beskrivning av hur datorer kan behandla ny information än mänsklig informationsbehandling och problemlösning. I det senare fallet spelar ju helt nya aspekter och ett helt nytt synsätt en viktig roll i den process där man, ofta sprängvis, söker sig fram till lösningen av ett beslutsproblem. En möjlighet att ta hänsyn till detta var att postulera att individerna har kännedom om den sanna stokastiska modellen och att deras förväntningar därmed är lika "fast" baserade som den ekonomiska teorin. John Muth [1961] var den förste att utnyttja detta uppslag.

Till frågan om huruvida all information förmedlas via prissystemet hör också tanken att det kan finnas andra mekanismer för informationsöverfö-

ring än de som är förknippade med priser. Här finns mycket att säga, men jag nöjer mig med att nämna kvantitetsrörelsernas informationsinnehåll. Detta var centralt inom den keynesianska makroteorin men helt okänt inom neoklassisk mikroteori.

Man bör dock här nämna ransoneeringsteorin, som utvecklades i slutet av 40-talet och början av 50-talet. Tobin och Houthakker [1950—51] utvidgade den gängse konsumtionsteorin till att innefatta restriktioner utöver budgetrestriktionen. De kunde visa att ransoneeringseffekter kunde behandlas analogt med, och uttryckas i, substitutions- och inkomsteffekter. Teorin var emellertid anpassad till administrativ ransoneering. Möjligheten till "privat" ransoneering under normala tider togs inte upp.

När man diskuterar prissystemet som informationsöverförare bör man också beröra frågan om priserna är enhetliga eller inte. Detta är naturligtvis centralt. Stigler [1961] hade diskuterat sökaktiviteter på marknader med prisfördelningar i stället för enhetliga priser. De som först upptäckte dess betydelse från mer principiell synpunkt var Alchian [1969] och McCall [1970].

Keynesianer och monetarister

En diskussion av spänningar inom den makroekonomiska teorin i slutet av 60-talet kan inte bli fullständig utan ett omnämnande av kontroversen mellan keynesianer och monetarister. Samtidigt är det svårt att precisera de divergerande åsikterna i teoretiska termer. De båda skolorna utgick ju från samma modelltekniska utgångspunkt, IS-LM modellen. De hade olika uppfattningar om de ingående elasticiteternas storlek, men detta var en fråga av begränsad räckvidd som borde kunna lösas på empirisk väg.

Det förelåg dock en egendomlig skillnad i de båda skolornas empiriska forskningsinriktning. Monetaristerna föredrog små modeller (i reducerad form) medan keynesianerna utgick från stora system (i strukturform) när de skulle estimerade de olika koefficienterna. Testerna mynnade inte ut i något avgörande. Diskussionen fortsatte och tycktes allt mer bli en fråga om tro och attityder.

Därmed är genomgången av de yttre och inre spänningarna i den makroekonomiska teoribyggnaden vid 60-talets slut färdig. Jag skall nu kortfattat gå igenom de svar som frågeställningarna ledde fram till.

Teori för phillipskurvan

När den internationella inflationen ökade under slutet av 60-talet utan att arbetslösheten sjönk framstod det tidigare så stabila sambandet mellan arbetslöshet och lönestegringstakt som problematiskt. Fanns det över huvud taget ett samband eller var det endast fråga om en statistisk fiktion? Frågan var så mycket mer berättigad som det saknades en ekonomisk teori för phillipskurvan.

Svaret kom emellertid i slutet av 60-talet med Edmund Phelps [1967] formulering av jämviktsarbetslöshetsbegreppet, den arbetslöshet som det ekonomiska systemet genererar och som är helt oberoende av inflationstakten (om denna är fullständigt förväntad). Phelps konstruktion var teoretiskt mycket avancerad. Den var kopplad till en diskussion av optimal stabiliseringspolitik sedd som ett investeringsproblem. Inflationen kan minskas genom en återhållsam finans- och penningpolitik, som *på kort sikt* ökar arbetslösheten över jämviktsarbetslösheten. Detta minskar emellertid också den faktiska inflationstakten (via den kortsiktiga phillipskurvan), vilket verkar dämpan-

de på inflationsförväntningarna. Därmed förskjuts den kortsiktiga phillipskurvan nedåt och vi uppnår *på lång sikt* en lägre inflationstakt samtidigt som arbetslösheten återvänder till sin jämviktsnivå.

Phelps analys fick dock inte något riktigt genomslag i diskussionen. Detta kom först genom Milton Friedmans [1969] lansering av begreppet naturlig arbetslöshet i hans berömda föredrag "The role of monetary policy".

En av de keynesianska invändningarna mot monetaristerna var att dessa inte kunde förklara hur en efterfrågeimpuls effekter fördelade sig mellan prisförändringar och reala förändringar. Friedman var noga med att i sin formulering av kvantitetsteorin understryka att den centrala ekvationen skulle tolkas som en efterfrågefunktion för pengar. Formuleringen av phillips sambandet gav emellertid ett sätt att motivera fördelningen mellan pris- och kvantitetseffekter av en ökning i den aggregerade efterfrågan. Formuleringen av ekonomins neutralitetsegenskaper med begreppet den naturliga arbetslösheten gav en extra dimension åt svaret: På lång sikt påverkar efterfrågepolitik endast prisnivån/prisstegringsstakten men på kort sikt kan efterfrågeimpulserna få realekonomiska effekter.

Den teoretiska motiveringen för phillipskurvan kunde anas i slutet av 60-talet och kodifierades i ett antal uppsatser i samlingsvolymen *Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory* (Phelps [1971]). Utgångspunkten var att närmare studera sökarbetslösheten och dess bestämningsfaktorer. Den normala arbetslöshet som är ett resultat av den ekonomiska friktionen (och som har samband med Phelps jämviktsarbetslöshet och Friedmans naturliga arbetslöshet) förknippades med de arbetssökandes optimiproblem: att endast anta anställningserbjudanden med en lön som översteg aspira-

tionslönen. Denna i sin tur är förknippad med de arbetssökandes förväntningar om lönesfördelningens utseende och påverkas bl a av deras inflationsförväntningar. En icke-förväntad löneinflationsleder till att ett stort antal aspirationslöner överskrider och ett onormalt stort antal anställningar sker; arbetslösheten sjunker.

Det negativa sambandet mellan inflation och arbetslöshet hade därmed fått *en* förklaring. Intressant var också att man kunde härleda den "motsolsloop" runt phillipskurvan som kunnat iakttas under 60-talet. Phelps [1972] och Grossman [1974] skulle senare visa att om inflationsförväntningarna förskjuts i samband med förändringar i arbetslöshetsknoten så tenderar rörelserna runt (den skiftande) phillipskurvan att ske motsols. Detta var också det empiriska samband man kunde iakttas under 70-talet.

De analytiska härledningarna av arbetslösheten i *Microeconomic Foundations* anslöt sig så till vida till *The General Theory* som att Keynes där pekar på friktions- och strukturarbetslösheten som viktiga fenomen. Samtidigt var det emellertid konjunkturarbetslösheten som Keynes sökte förklara; dess variationer berodde på bristande effektiv efterfrågan vilket ledde till *ofrivillig* arbetslöshet. Detta i motsats till framställningarna i *Microeconomic Foundations* där variationer i arbetslösheten åstadkoms genom *felaktiga* (p g a felaktiga förväntningar) men *frivilliga* beslut från de arbetssökandes sida. *Microeconomic Foundations* präglades av en visserligen generaliserad men dock neoklassisk jämviktsanalys. Några multiplikativa effekter av förändringar i den aggregerade efterfrågan var därmed inte möjliga.

Fixpristeori

Fanns det då någon möjlighet att utifrån en analys av företags och hushålls

rationella agerande härleda de keynesianska resultaten? Barro och Grossman lyckades visa detta, först i en artikel från 1971 och sedan mer fullständigt i en bok från 1976, *Money, Employment and Inflation*. Den teknik de använde sig av var att postulera att jämviktsbrist på en marknad leder till att den "långa sidan" blir ransonerad. Företagens och hushållens beteende analyseras som optimering under ransonering. På så sätt kunde de inte endast härleda den keynesianska efterfrågemultiplikatorn utan också ett uttryck för multiplikatoreffekter under återhållen inflation, utbudsmultiplikatorn. Denna hade nära samband med fenomen som Bent Hansen [1951] studerade i sin avhandling, *A Study in the Theory of Inflation*.

Av Barro-Grossmananalysen kunde flera principiellt viktiga slutsatser dras. Bl a kunde de keynesianska resultaten härledas från en analys av rationellt handlande agents beteende, men med fler restriktioner än de jämviktsanalysen innebar. Därmed hade en precisering av förbindelsen mellan mikroteorin och den keynesianska makroteorin åstadkommit.

De kunde också visa att beteendet i väsentliga avseenden är olika i olika regimer, dvs under olika antaganden om på vilka marknader det råder jämvikt, utbudsöverskott och efterfrågeöverskott. Detta var i och för sig en slutsats som man med tillräcklig fantasi kunde ha dragit med utgångspunkt från 1950 års ransoneringsteori. Men ingen hade gjort det.

Slutsatsen innebar bl a att man inte kan vänta sig att ekonomins beteendesamband skall vara opåverkade av priserna. "Felaktiga" priser leder automatiskt till en annan ekonomisk struktur än den som beskrivs av de vanliga beteendesambanden, som är definierade för att det råder jämvikt på ekonomins samtliga marknader. (Jämför också Arrows [1959] kritik av att utgå från de

vanliga utbuds- och efterfrågeekvationerna vid beskrivning av förlopp utanför jämvikt.)

Fixpristeorin har emellertid en fundamentalt svaghet. Trots att den understryker vikten av att i analysen utgå från rationellt beteende så fullföljs inte denna tanke. Prisstelheten lämnas oförklarad. Det är vidare lätt att visa att förekomsten av utbuds- eller efterfrågeöverskott ger de enskilda agenterna på *båda* sidorna av marknaden incitament att försöka ändra priset.

Ett svar på frågan försökte man ge genom teorin för implicita kontrakt som utvecklades i mitten och slutet av 70-talet av bl a Azariadis [1975] och Baily [1974]. Idén är den att de anställda i motsats till företagen har riskaversion och att båda parter vinner på (implicita) långtidskontrakt som innebär stela löner och eventuellt (bl a beroende på förekomsten av arbetslöshetsersättning, stark fritidspreferens etc) sysselsättningsvariationer.

Rationella förväntningar

En viktig komponent i teorin för implicita kontrakt är att agenterna ofta måste fatta beslut som har konsekvenser under lång tid framåt och att dessa konsekvenser inte alltid kan överblickas vid kontraktstillfället. Men vad baseras dessa förväntningar på? En möjlighet är då att säga: De flesta förväntningar är felaktiga. Låt oss då teoretiskt eliminera dessa och utgå från de riktiga, dvs de som är förenliga med den riktiga ekonomiska modellen. Jag nämnde tidigare att Muth hade utnyttjat denna idé i början av 60-talet. Dess makroteoretiska genombrott kom med Robert Lucas artikel "Expectations and the Neutrality of Money" [1972]. Analysen innehöll två väsentliga komponenter: omedelbar marknadsjämvikt genom prisanpassning och rationella förväntningar.

Vilka hypotetiska effekter har då penningpolitiken i en värld där subjekten har rationella förväntningar? Kort sammanfattat kan man säga att penningpolitiken endast kan lyckas påverka de *reala* storheterna om den är *fullständigt oväntad*. Det är exogena störningar och policyövertäckningar som får effekt på arbetslöshet och kapacitetsutnyttjande.

Det offentliga förutsätts ha regler för sitt agerande. Om emellertid de privata subjekten har rationella förväntningar så känner de inte endast till ekonomins beteendesamband utan även det offentliga beslutsregler och tar in effekterna av det offentliga agerande i sina kalkyler. En ny offentlig handlingsregel innebär automatiskt ett nytt beteende från hushållens och företagens sida eftersom de i sitt agerande tar hänsyn till den nya ekonomiska modell som har skapats genom att det offentliga agerandet har ändrats. Men därmed ändras också den privata sektorns beteendemönster.

Ett viktigt resultat av analysen av makromodeller med rationella förväntningar är att ekonomin är neutral mot den ekonomiska politiken. Just på grund av att agenterna lär sig det offentliga reaktioner och anpassar sig till detta på ett sådant sätt att endast nominella variabler påverkas, så *kortsluts den ekonomiska politiken*. Ekonomins beteendesamband är under rationella förväntningar inte stabila med avseende på stabiliseringspolitiken.

Det bör emellertid observeras att de uppseendeväckande slutsatserna beror på två väsentliga förutsättningar vid sidan av antagandet om rationella förväntningar: en starkt aggregerad modell och omedelbar prisanpassning. Den första förutsättningen eliminerar offentliga ingrepp som påverkar relativpriserna och därmed allokeringen av produktionsresurserna. Den andra förutsättningen eliminerar möjligheten till

jämviktsbrist och kvantitetseffekter.

Det bör tilläggas att man även i förbindelse med hårt aggregerade modeller kan tänka sig att en förutsedd variation i penningpolitiken har *reala* effekter. Detta kan inträffa om grundmodellen inte har neutralitetsegenskaperna. Ett exempel på en sådan möjlighet är att de önskade realbalanserna varierar med den förväntade inflationstakten; jämför Phelps [1972] och Friedmans [1969] diskussioner i detta ämne.

Politikernas beteende

Den ekonomiska politikens misslyckande under 70-talet har en alternativ förklaring genom public choice-teorin. Kärnpunkten är den att man inte kan utgå från att politikerna representerar ett allmänintresse (t ex definierat enligt de rekommendationer som de upplysta ekonomerna ger) utan handlar egennyttigt i likhet med ekonomins övriga agenter.

Politikernas beteende styrs i hög grad av en strävan att maximera antalet röster. Väljarna styr politikerna bl a genom sin makt att inte välja om dem, men därigenom indirekt genom den information de förmedlar till politikerna om sina önsknings. I själva verket existerar det ett komplicerat informationsmässigt samspel mellan politikerna inbördes, väljarna, förvaltningarna etc.

Ett väsentligt inslag är här delegeringen att fatta beslut och den starkt differentierade kunskapen om konsekvenserna av olika beslut. Även om politikerna därför inte är i händerna på väljarna så innebär det politiska spelet ändå en alternativ möjlighet till kortslutning av den ekonomiska politiken: så fort vi känner till de enskilda individernas beteende så känner vi också till det offentliga agerande. Det vi ser som en omläggning av den ekonomiska politiken är helt enkelt ett uttryck för förändringar i den privata ekonomin.

I motsats till teorin för rationella förväntningar, som ser den ekonomiska politikens avsaknad av effekter på den reala ekonomin som ett resultat av de privata agenternas anpassning till policyreglerna så pekar public choice-teorin på möjligheten till avsaknad av en autonom ekonomisk politik. I det ena fallet spelar det inte någon roll vad man gör, i det andra fallet har man ingen handlingsfrihet eller, mer filosofiskt, saknar fri vilja. Men var ligger då orsaken till att den ekonomiska politiken lyckats så mycket *sämre* under 70-talet?

Ett centralt problem i public choice-teorin är hur urvalsmekanismen påverkar politikernas incitament och vilka möjligheter väljarna har att påverka politikernas aktiviteter i en värld där politikens resultat även beror på andra förhållanden än de som politikerna kontrollerar. Dessa frågeställningar utgör också utgångspunkten för principal agent-teorin. Hur ser de optimala kontrakten ut mellan principal (aktieägare, väljare etc) och agent (företagsledning, politiker etc) när de senare har bättre information än de förra? Vad finns det för möjligheter att ge agenterna de rätta incitamenten att främja principalernas intressen?

Marknad och organisation

Principal agent-teorin har i ett vidare sammanhang ett starkt samband med de mekanismer som avgör om aktiviteter organiseras via marknader eller via organisatoriska lösningar. Det är två problem förbundna med att organisera aktiviteter inom ett företag i stället för via marknader. För det första kan behovet av informationsöverföring mellan organisationens olika delar vara mycket omfattande och kostsamt. Hur skall man decentralisera informationen och när skall information överföras från en enhet till en annan? Detta är en huvudfråga inom "the theory of teams". För-

utsättningen är emellertid att alla agenter som tillhör organisationen delar dess värderingar.

Till detta problem tillkommer så principal agent-problematiken: Medlemmarna i organisationen delar inte helt ledningens värderingar. Att med denna utgångspunkt försöka styra agenternas beteende via det resultat de åstadkommer är problematiskt eftersom resultatet, som ovan påpekats, också påverkas av andra faktorer som kan vara svåra, omöjliga eller i vart fall kostsamma att observera för ledningen.

Marknadslösningen å andra sidan medför transaktionskostnader, som dock varierar med den typ av vara eller tjänst det är fråga om. Var gränsen mellan marknad och organisation går beror därför på avvägningen mellan olika typer av kostnader.

Informations- och transaktionskostnader

Svårigheten att överblicka marknaden är en viktig förklaring till fenomen av typ prisspridning, sökaktiviteter och "underutnyttjande" av produktionsresurser. Analysen av denna typ av fenomen har redan avkastat viktiga resultat; jämför härledningen av phillipskurvan. Det är emellertid viktigt att fördjupa studiet av interdependensen på marknader med imperfekt information. Ett viktigt steg här togs när Bo Axell [1977] lyckades visa existensen av prisspridningsjämvikt på en sökmarknad.

De avtal som träffas på marknaden är vidare i sin tur en funktion av de olika typerna av transaktionskostnader (i vid bemärkelse). Långsiktiga kundleverantörsförhållanden har starkt släktskap med anställningskontrakt vilket är en möjlig förklaring till prisstabilitet (jfr teorin för implicita kontrakt).

Man kan ana att ett studium av vad äldre nationalekonomer skulle ha kallat den ekonomiska friktionen har stor

potentiell betydelse för makroteorins utveckling.

Den fortsatta teoriutvecklingen

Trots den mycket snabba utvecklingen av makroteorin under de senaste 10–15 åren kvarstår viktiga frågor olösta. Vi kan ännu inte säga att mikro- och makroteorin framgångsrikt har integrerats, trots att detta är en av de viktigaste uppgifterna. Inte heller ger de nya analysinstrumenten oss möjlighet att ge en övertygande förklaring till händelserna under 70-talet eller till den ekonomiska politikens misslyckande. De inre spänningarna inom nationalekonomin kvarstår alltså fortfarande samtidigt som 80-talet med all sannolikhet kommer att medföra nya empiriska störningar, som kommer att skaka om den makroekonomiska teoribyggnaden (intressant nog finns det stora likheter mellan dagens och det sena 20-talets internationella finansiella situation).

Samtidigt som de yttre förutsättningarna för en fortsatt snabb teoriutveckling är för handen ("efterfrågan på ny makroteori") är produktionsförutsättningarna mycket goda. Den internationella ekonomikåren är större än någonsin. Konkurrensen är intensiv och kan, trots att incitamenten till alltför kortsiktiga publiceringsprestationer är starka, förväntas leda till stora förskjutningar av forskningsfronten. Men var kommer genombrotten att ske? Antagligen på de områden där de inre spänningarna i teoristrukturen är störst och/eller där den empiriska utvecklingen under 70-talet och de kommande händelserna under 80-talet på det mest flagranta sättet lämnas oförklarade av existerande teori. Det är dock omöjligt att konkret förutsäga makroteorins framtida utveckling. Kunde vi göra det så hade teoriutvecklingen redan skett.

Referenser

- Alchian, A.A., [1969], "Information Costs, Pricing, and Resource Unemployment". *Western Economic Journal*, juni.
- Arrow, K., [1959], "Towards a Theory of Price Adjustment". I M. Abramowitz m fl, *The Allocation of Economic Resources*. Stanford.
- Axell, B., [1977], "Search Market Equilibrium". *Scandinavian Journal of Economics*, nr 1.
- [1982], "Var står den nationalekonomiska centralteorin idag"? IUI Working Paper, No. 61.
- Azariadis, C., [1975], "Implicit Contracts and Underemployment Equilibria". *Journal of Political Economy*, december.
- Baily, N.M., [1974], "Wages and Employment under Uncertain Demand". *Review of Economic Studies*, januari.
- Barro, R., and Grossman, H., [1971], "A General Disequilibrium Model of Income and Employment". *American Economic Review*, mars.
- [1976], *Money, Employment and Inflation*. Cambridge.
- Clower, R., [1965], "The Keynesian Counterrevolution: A Theoretical Appraisal". I F H Hahn och F P D Brechling (eds), *The Theory of Interest Rates*. London.
- Friedman, M., [1968], "The Role of Monetary Policy". *American Economic Review*, mars.
- [1969], *The Optimum Quantity of Money*. Chicago.
- Grossman, H.I., [1974], "The Cyclical Pattern of Unemployment and Wage Inflation". *Economica*, november.
- Haavelmo, T., [1958], "Hva kan statiske likevektsmodeller fortelle oss?". I *Festskrift till Fredrik Zeuten*, Supplement till Vol 96 av *Nationalökonomisk Tidskrift*. Köpenhamn.
- Hansen, B., [1951], *A Study in the Theory of Inflation*. London.
- von Hayek, F.A., [1945], "The Use of Knowledge in Society". *American Economic Review*, september.
- Leijonhufvud, A., [1968], *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes*. London.
- Lucas, R., [1972], "Expectations and the Neutrality of Money". *Journal of Economic Theory*, april.
- McCall, J.J., [1970], "The Economics of Information and Job Search". *Quarterly Journal of Economics*, februari.
- Muth, J., [1961], "Rational Expectations and the Theory of Price Movements". *Econometrica*, juli.
- Phelps, E., [1967], "Phillips Curves, Expectations of Inflation and Optimal Unemployment over Time". *Economica*, augusti.
- [1971], *Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory*. London.
- [1972], *Inflation Policy and Unemployment Theory*. London.
- Savage, L.J., [1954], *The Foundations of Statistics*. Chichester.
- Tobin, J. and Houthakker, H.S., [1950–51], "The Effect of Rationing on Demand Elasticities". *Review of Economic Studies*, nr 47.